

Asia: VN/1984/2019

Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus

Vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuva sääntely

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten keskeiseksi tunnusmerkistökijäksi vapaaehtoisuuden puute ehdotuksen mukaisesti?

Tuomariliitto kannattaa ehdotusta.

Rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin muotoilua voisi olla perusteltua muuttaa siten, että erilaiset tekotavat olisi yhdistetty yhdeksi kokonaisuudeksi. Tällöin sanamuoto voisi kuulua vaikka seuraavasti:

”Joka saa toisen kanssaan tai kolmannen kanssa sukupuoliyhteyteen pakottamalla toisen siihen väkivallalla tai uhkauksella tai käyttämällä hyväkseen sitä, että toisella ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan tiedottomuuden, heikentyneen tajunnantilan, voimakkaan päihtymystilan, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai tilanteen äkillisyyden vuoksi, taikka muutoin vastoin toisen tahtoa on tuomittava raiskauksesta vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.”

Rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin 1 kohdassa on mainittu erikseen se, että raiskauksesta tuomitaan myös se, joka saa toisen kolmannen kanssa sukupuoliyhteyteen väkivallalla tai uhkausta käyttämällä. Perustellumpaa olisi sisällyttää vastaava säännös koskemaan kaikkia raiskauksen tekotapoja.

Voimassa oleva rikoslain 20 luvun raiskausrikossääntely perustuu sanamuodon mukaisesti siihen, että rikos toteutetaan käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttäen väkivaltaa. Väkivallan tai sen uhan käyttäminen tunnusmerkistön keskeisenä kriteerinä on aiheetonta ja harhaanjohtavaa. Tämä raiskausrikoksen tunnusmerkistö ei tunnista sellaista varsin

tavanomaista tilannetta, jossa uhri uhkaavassa tilanteessa lamaantuu kykenemättä sanottavasti vastustamaan tekoa, eikä tilanteita, joissa tekijä ryhtyy seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavaan tekoon uhrin sanallisesta vastustuksesta huolimatta.

Oikeuskäytäntö on erkaantunut rikoslain 20 luvun tunnusmerkistöissä käytetystä väkivaltaan tai sen uhkaan kytkeytyvästä kriteeristä pidemmän ajan kuluessa ja huomio on sen sijasta painottunut siihen, onko raiskaus toteutettu pakottamalla. Tähän muutokseen ovat epäilemättä myötävaikuttaneet kansainväliset vaikutteet, joista voidaan nostaa esille mietinnössäkin viitattu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu M.C. v. Bulgaria (2003) ja Istanbulin sopimus, joka on Suomessa saatettu voimaan 1.8.2015. Toki jo vuoden 1997 rikoslain 20 luvun uudistuksen esityöt ottavat huomioon sen, että lieväkin väkivallalla uhkaaminen voi riittää tahdon murtamiseen (HE 1997/6 s. 172–173). Voidaan siis todeta, että tunnusmerkistön muuttaminen vapaaehtoisuuden puuttumiseksi ei ole oikeuskäytännön muutoksen vuoksi niin radikaali kuin tiedotusvälineissä käydyssä keskustelussa on toisinaan annettu ymmärtää.

Mietinnössä on tarkasteltu suostumusperusteen käytännön toteutusta huolellisesti (s. 109–116). Tuomariliitto pitää lainsäädännöllistä valintaa perusteltuna. Lainsäädännön muuttaminen suostumusperusteiseksi poistaa oikeuskäytännön ja lain sanamuodon välisen ristiriidan ja on omiaan suuntaamaan tarkastelun seksuaalisen itsemääräämisoikeuden kannalta keskeiseen seikkaan eli vapaaehtoisuuteen. On kuitenkin syytä tiedostaa, että seksuaalirikosten käsittelemiseen liittyvät ongelmat eivät liity yksinomaan eivätkä edes pääasiassa tunnusmerkistötekijöihin.

Rikosasioita käsittelevien tuomioistuinten kannalta seksuaalirikokset yleisesti ottaen tapahtuvat asianosaisten läsnäollessa, eikä paikalla ole sivullisia. Ulkopuolista henkilötodistelua ei yleensä ole käytettävissä eikä teosta välttämättä ole teknistä todistelua, kuten sukupuolilyhteyden toteutusta näyttävää kliinistä näyttöä, tai tällaisella teknisellä näytöllä ei ole merkitystä, jos sukupuolilyhteys on riidaton seikka ja riitaista on sen tapahtuminen vastoin suostumusta ts. pakottamalla. Vaikka mahdollisuudet näytön hankkimiseen ja keräämiseen ovat erittäin rajalliset, seksuaalirikoksissa ei voida hyväksyä käännetyn todistustaakan tai alennetun näyttökynnyksen omaksumista.

Seksuaalirikoslainsäädäntö nykyisellään edellyttää rangaistavilta teoilta tahallisuutta, mitä voidaan pitää keskeisenä myös oikeusturvasyistä. Tahallisuus edellyttää, että tekijä on tietoinen tai hänen on täytynyt pitää varsin todennäköisenä sitä, että vastapuoli ei osallistu sukupuolilyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen kanssakäymiseen vapaaehtoisesti. On yleisesti tiedossa, että seksuaaliseen kanssakäymiseen ei niissäkään tilanteissa, joissa kysymys on vapaaehtoisuuteen perustuvasta toiminnasta, välttämättä ryhdytä tarkan etukäteisen sopimisen perusteella. Kuten mietinnössä on perustellusti todettu, rikoslainsäädännöllä ei myöskään pidä eikä voida ryhtyä rajoittamaan sitä, miten ihmiset keskenään ryhtyvät seksuaaliseen kanssakäymiseen tai toteuttavat seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan. Tällaisessa tilanteessa on perusteltua edellyttää rangaistavuudelta sitä, että tekijä tulee tietoiseksi suostumuksen puuttumisesta tai niistä olosuhteista, jotka estävät vapaaehtoisuuteen perustuvan suostumuksen antamisen.

Esitettyssä rikoslain 20 luvun 1 §:ssä huomio kiinnittyy siihen, että sanamuodossa on ensin todettu ratkaiseva tunnusmerkistökäsite eli vapaaehtoisuuden puuttuminen. Tämän jälkeen on listattu kaksi tätä ilmentävää tekoatapaa eli sukupuoliyhteyteen ryhtyminen käyttämällä väkivaltaa tai uhkausta väkivallasta tai sukupuoliyhteys sellaisen henkilön kanssa, jolla ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan. Valittu sääntelytapa on teknisesti erikoinen, sillä erikseen mainitut tekotavat eivät ole ainakaan lievemmin rikosoikeudellisesti arvosteltavia kuin muunlainen vapaaehtoisuuden puuttuminen. Väkivalta, uhkaus tai ns. puolustuskyvyttömän raiskaaminen (ks. KKO 2018:91, kohta 17) ovat tekoapoina päinvastoin moitittavia, koska ne osoittavat erityistä piittaamattomuutta toisen henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta kohtaan.

Rikoslain 20 luvun 1 §:n muotoilu eroaa rakenteeltaan vastaavista, muita rikoksia koskevista perusmuotoisten tekojen tunnusmerkistöistä ja rinnastuu enemmän törkeitä tekemuotoja koskeviin säännöksiin, joissa tiettyjen kvalifiointiperusteiden listaaminen on tyyppillistä.

Mitä mieltä olette ehdotetuista säännöksistä, jotka koskevat tilanteita, joissa teon kohteella ei ole mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista tahtoaan (rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin 2 kohta ja 3 §:n 2 momentin 2 kohta)?

Tuomariliitto kannattaa ehdotusta.

Säännös vastaa pääosin voimassa olevaa lainsäädäntöä. Tunnusmerkistön laajentaminen on kuitenkin osoittautunut tarpeelliseksi.

Käytännössä puolustuskyvyttömän raiskaamiseen liittyy yleisesti ottaen hankalia näyttö- ja tahallisuuskysymyksiä. Etenkin päihteistä johtuva kyvyttömyys tahdonmuodostukseen tai ilmaisuun voi olla vaikeasti tahallisuuden vaatimalla tavalla ulkopuolisen pääteltävissä, jos asianosaiset ovat ennestään toisilleen tuntemattomia ja he ovat tavanneet ravintolaillan yhteydessä niin, että molemmat ovat huomattavan päihtyneitä. Jos tällaisessa tilanteessa asianomistaja on päihtymystilastaan huolimatta toimintakykyinen, syytetty ei välttämättä kykene asianomistajan käytöksestä tai muista olosuhteista päättelemään tunnusmerkistön kriteerien täyttymistä. Tällaiset oikeuskäytännössä varsin tavanomaiset ongelmatilanteet eivät tule rikosoikeudellisia säännöksiä muuttamalla ratkaistuksi eikä siihen kohdassa 1) mainituista oikeusturvaan ja ennakoitavuuteen liittyvistä syistä ole mahdollisuuttakaan.

Rikoslain 20 luvun 1 §:n 2 momentin 2 kohdassa on maininta tilanteen äkillisyydestä, mikä on jossakin määrin ongelmallinen tunnusmerkistökäsite. Koska sukupuoliyhteyden vapaaehtoisuus on raiskaustunnusmerkistön keskeinen edellytys, tulee äkillinen sukupuoliyhteyteen ryhtyminen rangaistavaksi ilman erillistä mainintaa. Tämä siitä syystä, että päätelmä vapaaehtoisuudesta tehdään olosuhteiden ja toisen osapuolen käyttäytymisen sekä mahdollisen keskustelun perusteella. Äkillisessä tilanteessa vapaaehtoisuus ei ole ollut pääteltävissä. Erillisenä tunnusmerkistökäsitteenä tilanteen äkillisyyden mainitseminen voi aiheuttaa harhaan johtavan päätelmän siitä, että mikä tahansa äkillinen tilanne voisi tulla arvioitavaksi raiskauksena, mikä ei ole säännöksen tarkoitus.

Muut aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kajoamisen törkeän tekemuodon säätämisestä?

Tuomariliitto esittää, että kohtaan 3 jätettäisiin pelkästään erityisen nöyryyttävä tekotapa. Muutoin Tuomariliitto kannattaa ehdotusta.

Säännös on sinänsä tarpeellinen, mutta mietinnössä esitettyyn sanamuotoon sisältyy kriteerinä erityisen tunteen henkisen tai ruumiillisen kärsimyksen aiheuttaminen (kohta 3). Törkeän rikoksen kvalifiointiperusteena tämä on tarpeettoman arvostuksen- ja tulkinnanvarainen muotoilu. Seksuaalirikokset ovat säännönmukaisesti tuntuva henkistä kärsimystä aiheuttavia. Seksuaalisessa kajoamisessa kysymys on muusta seksuaalisesta toiminnasta kuin sukupuoliyhteydestä, joten ruumiillista kärsimystä ei yleensä aiheuteta ja, jos poikkeuksellisesti tekotapaan sisältyy väkivaltaa enemmän määrin, tämä tulee huomioiduksi jo kvalifiointiperusteista ensimmäisessä, joka koskee vakavaa henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa. Mietinnössä ei ole myöskään säännöskohtaisissa perusteluissa pystytty osoittamaan tilanteita, joissa kvalifiointiperuste olisi käsillä.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalista hyväksikäyttöä koskevasta säännöksestä?

Tuomariliitto kannattaa ehdotusta.

Säännös on sinänsä välttämätön, koska se suojaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta tietyissä erityistilanteissa. Mietinnössä esitetty säännös vastaa pitkälti voimassa olevaa, joskin siinä on joitakin lisäyksiä, mm. kohdassa 4 mainittu henkisen valta-aseman aiheuttama riippuvuussuhde, joka on varsin tulkinnanvarainen seikka ja sellaisenaan omiaan aiheuttamaan ongelmia oikeuskäytännössä.

Säännöksestä olisi mahdollista saada selkeämpi ja ytimekkäämpi, jos toisen momentin säännös vanhemmasta tai vanhempaan rinnastettavasta tekijästä olisi ensimmäisen momentin yhtenä kohtana. Voimassa olevan säännöksen kriteeriä erityisestä riippuvuudesta voidaan pitää sikäli perustellumpana, että se kattaa myös vanhemmuuden eikä säännöstä ole laajennettu tulkintaongelmia todennäköisesti aiheuttavaa henkistä valta-asemaa koskevaksi.

Tuomariliitto pitää harkitsemisen arvoisena sitä, että voimassa olevan säännöksen kohta 4 sisällytettäisiin tulevaan seuraavasti muotoiltuna (kohdaksi 4): ”henkilön, jolla on vanhemmuudesta, hoitosuhteesta tai muusta vastaavasta syystä johtuva erityinen riippuvuussuhde tekijään ja teossa käytetään törkeästi tätä riippuvuussuhdetta tekijästä”.

Mitä mieltä olette seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan ehdotetusta laajennuksesta?

Tuomariliitto kannattaa laajennusta.

Seksuaalista ahdistelua koskeva säännös (RL 20:5a) on tullut voimaan 1.9.2014. Esitetty säännös madaltaisi olennaisesti kynnystä seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistön täyttymiseen, sillä tekotavat laajentuisivat koskettelun ohella muuhunkin, kuten kuvan ottamiseen, lähettämiseen tai esittämiseen, itsensä paljastamiseen, sanalliseen viestintään ja muihin vastaaviin.

Seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavien kuvien ottaminen ja levittäminen (ns. upskirting) sekä itsensä paljastaminen ovat selkeämmin seksuaalisia tekoja, joiden kriminalisoinnille on sinänsä hyvät perusteet.

Korkein oikeus on tuoreessa ennakkoratkaisussaan KKO 2020:38 tuonut esille suulliseen seksuaalisen ahdistelun nykylainsäädännön ongelmallisuuden. Tapauksessa ne seksuaaliset teot, jotka olivat olleet omiaan loukkaamaan asianomistajan seksuaalista itsemääräämisoikeutta, olivat liittyneet seksuaalisiin ja asianomistajalle vastenmielisiin puheisiin. Teon ei katsottu täyttävän seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistöä, koska samassa yhteydessä tapahtunutta fyysistä kosketusta ei voitu teko-olosuhteetkaan huomioon ottaen pitää seksuaalisesti olennaisena kosketeluna.

Mainituista syistä seksuaalisen ahdistelun tekotapojen laajennus on aiheellista ulottaa koskemaan myös sanallisia viestejä. Rikoslainsäädännön täsmällisyysvaatimuksen ja laillisuusperiaatteen mukaisesti rangaistavuus tulee näiltä osin kytkeä toistuviin sanallisiin tekoihin, joiden ei-toivottavuudesta niiden tekijä on nimenomaisesti kielloista tai teon muista olosuhteista johtuen tietoinen. Tämän lisäksi sanalliselta viestiltä edellytetään, että sen on sisältönsä ja esittämistapansa vuoksi paitsi seksuaalinen myös omiaan loukkaamaan toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

Mitä mieltä olette ehdotetusta seksuaalisen kuvan luvattonta levittämistä koskevasta säännöksestä?

Tuomari liitto kannattaa ehdotusta.

Säännös on sinänsä perusteltu ja sanamuoto on muotoiltu tarkoituksenmukaisesti ja rikosoikeudelliselta säännökseltä edellytettävällä tavalla. Rangaistusasteikon osalta on kuitenkin vaikea ymmärtää, miksi seksuaalinen ahdistelu, joka voi täytyä seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavan kuvan ottamisella, on huomattavasti lievemmin arvosteltua seksuaalisen kuvan luvattomaan levittämiseen verrattuna. Tästä syystä olisi perusteltua harkita, voisivatko säännösten rangaistusasteikot olla yhtäläiset (sakkoa ja enintään kuusi kuukautta vankeutta).

Mitä mieltä olette sukupuoliyhteyden määritelmän ehdotetusta laajentamisesta?

Tuomariliitto kannattaa laajennusta.

Muita aikuisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

Tuomariliitolla ei ole muita huomioita aikuisiin kohdistuvista seksuaalirikoksista.

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset

Mitä mieltä olette ehdotuksesta säätää lapsiin kohdistuvia tekoja koskevat säännökset omaksi kokonaisuudekseen?

Tuomariliitto kannattaa ehdotusta.

Lapsiin ja aikuisiin kohdistuvien rikosten erottelu on sinänsä perusteltu. Voimassa oleva lainsäädäntö ja siihen perustuva oikeuskäytäntö ei ole riittävästi tunnistanut lapsen vapaaehtoisuuden puuttumista, joten sitä ei ole välttämättä erikseen otettu huomioon seuraamusta koventavana edes silloin, kun seksuaalirikos on kohdistunut huomattavan nuoreen lapseen. Koska lasten suojeleminen seksuaaliselta riistolta on keskeinen lainsäädännölle asetettu tavoite, tämä on perusteltua ottaa huomioon myös lainsäädännön systematisoinnissa, kuten nyt onkin tehty.

Mitä mieltä olette lapsenraiskausta koskevasta säännöksestä?

Tuomariliitto kannattaa säännöstä.

Tuomariliitto pitää lainsäädäntöteknisesti havainnollisempana ja selkeämpänä vaihtoehtona sitä, että ns. rajoitussäännös voimassa olevan lain tavoin kirjattaisiin kootusti erilliseksi pykäläksi eikä sitä toistettaisi kaikissa lapsia koskevissa tunnusmerkistöissä.

Mietinnössä esitetystä lapsenraiskausta koskevassa säännöksessä alle 12-vuotiaat on eroteltu omaksi ryhmäkseen. Voidaan pitää perusteltuna, että alle 12-vuotias ei itse pysty missään tilanteessa antamaan suostumusta seksuaaliseen kanssakäymiseen, vaan sukupuoliyhteys on aina toteutettu vailla vapaaehtoisuutta. Kiinteä ikäraja ei välttämättä vastaa tosiasiallisia olosuhteita kunkin lapsen kohdalla, sillä lasten kehittyminen on yksilöllistä. Voidaan kuitenkin lähteä perustellusti siitä, että alle 12-vuotiaan kohdalla harkintaa ei ole mielekästä jättää tehtäväksi yksittäistapauksittain. Ikärajan määrittelemistä voidaan perustella sillä, että 12-vuotiaalle on annettu vaikutusmahdollisuuksia mm. lasten huoltoon ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa.

Mietintö jättää harkinnanvaraa yli 12-vuotiaiden osalta, sillä edellytyksenä on joko tosiasiallinen tahdonvastaisuus, tekijän auktoriteettiasema tai tilanne, jossa ei ole kysymys ns. rajoitussäännöksen soveltamisesta. Säännös on sinänsä tältä osin asiallinen, sillä kvalifiointiperusteiden ulkopuolelle jäävä sukupuoliyhteys lapsen kanssa on kriminalisoitu joka tapauksessa ankarana rangaistusasteikon sisältävällä säännöksellä rikoslain 20 luvun 14 §:ssä.

Rajoitussäännöksen soveltaminen tapahtuu samoin periaattein kaikissa tilanteissa, jolloin sen toistaminen kussakin tunnusmerkistöissä on tarpeetonta. Rajoitussäännöksessä huomio kiinnittyy siihen, että voimassa olevaa muotoilua ”jonka osapuolten iässä sekä henkisessä ja ruumiillisessa kypsyydessä ei ole suurta eroa” on muutettu kuulumaan seuraavasti: ”osapuolten iässä ja henkisessä kypsyydessä on olennainen ero”. Ruumiillisen kypsyyden poisjättämistä ei ole riittävästi perusteltu ja, vaikka siihen liittyvä rajoitussäännöksen soveltaminen on poikkeuksellista, tämä seikka voisi olla syytä sisällyttää myös tulevaan rajoitussäännökseen.

Mietinnön säännöskohtaisissa perusteluissa on esitetty arvioita siitä, minkälaisesta ikäerosta rajoitussäännöksessä voisi olla kysymys. Tuomioistuimen kannalta on tietysti myönteistä, että lainsäätäjä on esittänyt jonkinlaisia suuntaviivoja siitä, mitä lakia valmisteltaessa rajoitussäännöksellä on tarkoitettu. Parhaimmillaan arviot tukevat lainkäyttöä ja tuottavat oikeuskäytäntöön yhdenmukaisuutta. Ongelmana on, että lain esitöillä ei voida tuomioistuinta sitovasti määritellä tämänkaltaisia seikkoja. Ikärajojen osalta on myös huomattava, että niiden merkitys on henkilö- ja olosuhdesidonnaista. Tässä yhteydessä on siten aiheellista korostaa tuomioistuimen suorittaman huolellisen ja yksittäistapaukseen liittyvän harkinnan merkitystä.

Mitä mieltä olette seksuaalista kajoamista lapseen koskevasta säännöksestä?

Tuomariliitto pitää perustellumpana, että seksuaalista kajoamista koskeva säännös koskee kaikkia alle 16-vuotiaita siten, että alle 16-vuotias ei voisi rajoitussäännöksessä tarkoitettuja tilanteita lukuun ottamatta antaa suostumusta seksuaalisiin tekoihin.

Seksuaalista kajoamista lapseen koskeva säännös tulisi korvaamaan lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen, joka voimassa olevassa muodossa koskee kaikkea seksuaalista kanssakäymistä eikä erottele lapsia iän puolesta kahteen kategoriaan. Kategorisempi säännös olisi myös havainnollisempi ja toisi oikeuskäytäntöön yhdenmukaisuutta toisin kuin esitetty säännös, joka sisältää 12–16 -vuotiaiden osalta tulkinnanvaraisia elementtejä.

Tuomariliitto huomauttaa, että seksuaalista kajoamista koskevaan säännökseen ei myöskään sisälly kriminalisointia sille, joka saa lapsen ryhtymään seksuaaliseen tekoon kolmannen kanssa. Lainsäädännöllinen ratkaisu ei ole looginen lapsenraiskausta koskevan säännöksen kanssa, mikä ei ole perusteltua.

Mitä mieltä olette sukupuolilyhteyksien ja seksuaalisten tekojen säätämisestä rangaistavaksi sellaisenaan lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen, kun ne kohdistuvat alle 12-vuotiaaseen lapseen?

Tältä osin viitataan edellä lapsenraiskausta koskevassa kohdassa esitettyihin kannanottoihin.

Mitä mieltä olette muutoksista paritusta koskevaan sääntelyyn?

Tuomariliitto kannattaa muutosta.

Mietintöön sisältyvä paritusta koskeva säännös on kannatettava.

Mitä mieltä olette muutoksista lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevaan sääntelyyn?

Ns. lapsipornoa koskevien säännösten siirtäminen rikoslain 20 lukuun on sinänsä perusteltua. Säännösten sisältöön ei ole esitetty olennaisia muutoksia, joten tältä osin muuta lausuttavaa ei ole.

Muita lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin liittyviä huomioita?

Mietinnössä esitetty sääntely erottelee lapsiin kohdistuvat rikokset varsin olennaisella tavalla sen mukaan, onko asianomistaja alle 12-vuotias. On nähtävissä, että ikärajaan liittyvät väitteet tulevat lapseen kohdistuneiden tekojen kohdalla yleistymään. Tämä puolestaan aiheuttaa kysymyksen siitä, millä tavoin ikään liittyvä tietoisuus arvioidaan. Jos tekijältä edellytetään tahallisuutta ja tahallisuuteen sovelletaan tavanomaisia tahallisuuden kriteerejä, arvioinnissa keskitytään asianomistajan käytökseen, olemukseen ja muihin olosuhteisiin. Ikää koskeva tieto on kuitenkin tekijän varsin helppo selvittää ennen seksuaaliseen kanssakäymiseen ryhtymistä.

Harkitsemisen arvoista voisi olla, että tähän tunnusmerkistötekijään sovellettaisiin törkeää huolimattomuutta koskevia edellytyksiä, jolloin rangaistavuuteen riittäisi asianomistajan iän täydellinen selvittämättä jättäminen. Oikeuskäytännössä tahallisuutta lienee sovellettu vastaavasti jo nyt ikärajan ollessa kysymyksessä, mutta muutos voisi olla omiaan vahvistamaan ikärajan tosiasiallista suojaa ja estäisi asianomistajan ikää koskevan tiedon tarkoituksellisen välttelyn tai tähän seikkaan jälkikäteen vetoamisen ilman, että tästä aiheutuisi merkittäviä oikeusturvaongelmia syytetyille.

Rangaistukset

Mitä mieltä olette ehdotetuista rangaistusasteikoista?

Tuomariliitto pitää rangaistusasteikkoihin liittyviä kysymyksiä pitkälti arvokysymyksinä, joiden arviointi kuuluu korostuneesti lainsäätäjälle.

Oikeuskäytännöstä tehdyt havainnot huomioon ottaen voidaan kuitenkin todeta, että seksuaalisen hyväksikäytön rangaistusasteikon koventaminen niin, että vähimmäisrangaistus teosta on vankeutta, voidaan pitää perusteltuna muutoksena.

Muut huomiot

Huomioita esityksen arvioituihin vaikutuksiin liittyen?

Mietinnössä on esitetty arvioita siitä, kuinka paljon uudistus tulee lisäämään viranomaisten ja tuomioistuimen työtä sekä käsittelyyn tulevia seksuaalirikostapauksia. On sinänsä positiivista, jos lainsäädännön muuttaminen lisää muutoin piiloon jäävän rikollisuuden ilmituloa asianomistajien aktivoituessa rikosilmoituksen tekemisessä.

On selvää, että tuomioistuinten työmäärä tulee jossakin määrin uudistuksen vuoksi lisääntymään. Yleisesti ottaen seksuaalirikokset ovat haastavia ja erityisasiantuntemusta vaativia rikosasioita, joita käsitellään vahvennetuissa kokoonpanoissa käräjäoikeuksissa. Seksuaalirikostapauksista enemmistö edellyttää oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 6 § huomioon ottaen joko lautamies- tai kolmen tuomarin kokoonpanoa. Seksuaalirikokset sisältävät vaativaa oikeudellista harkintaa etenkin seuraamusten osalta, näytönarviointia sekä oikeudenkäynnin julkisuusyksymysten harkintaa, jolloin käsitteleminen lautamieskokoonpanossa ei useinkaan ole realistinen ja tarkoituksenmukainen vaihtoehto.

Seksuaalirikoksissa on varsin tavanomaista, että ratkaisusta haetaan sen lopputuloksesta riippumatta muutosta hovioikeudelta ja usein vielä valituslupaa korkeimmalta oikeudelta. Syyksilukevassa tapauksessa käräjäoikeuden määräämä rangaistus usein ylittää kahdeksan kuukautta, jolloin valitus on tutkittava hovioikeudessa eikä siihen voida soveltaa jatkokäsittelylupaa koskevaa harkintaa. Näistä syistä seksuaalirikostapauksia käsitellään huomattavassa määrin myös muutoksenhakutuomioistuimissa.

Jotta seksuaalirikokset tulisivat käsitellyiksi niiden vaativuuden edellyttämällä huolellisuudella, tuomioistuimille tulisi varata riittävät resurssit tapausten käsittelyyn ottaen myös huomioon sen, että asianosaisten kannalta käsittelyn viipyminen on kohtuutonta. Asianomistajan kannalta kuuleminen oikeudenkäynnissä on omiaan palauttamaan mieleen traumaattisen tapahtuman muistot eikä ole kohtuullista eikä oikeudenkäynnin legitimitetin kannalta hyväksyttävää, jos tapauksia käsitellään vuosia rikosten tekoajan jälkeen.

Uudistuksen voimaantuloon välittömästi vaikuttavana, työmäärää lisäävänä tekijänä on otettava huomioon myös se, että lainsäädäntö muuttuu merkittävästi myös systematiikaltaan, mikä lisää ns. lievemman lain periaatteen soveltamisen edellyttämää arviointia.

Tuomariliitto pitää esityksen taloudellisia vaikutuksia jossakin määrin alimitoitettuina etenkin tilanteessa, jossa tuomioistuimien toimintaympäristöön on kohdistunut useita resurssija kuormittavia muutoksia. Osa muutoksista on johtunut valtion taloudellisista säästötavoitteista ja osa on ollut riippumattomia oikeuslaitoksesta ja sitä rahoittavasta tahosta, josta esimerkkinä voidaan ottaa esille koronapandemian aiheuttama oikeudenkäyntien viivästyminen, kun tartuntataudin leviämisen estämiseksi istuntoja on jouduttu peruuttamaan useiden kuukausien ajalta keväällä 2020.

Huomioita muihin lakeihin ehdotettuihin muutoksiin liittyen?

Tuomariliitolla ei ole lausuttavaa muita lakeja koskevista muutosesityksistä.

Muita huomiota liittyen esitettyihin lakiehdotuksiin?

Kuten esityksen arvioituihin vaikutuksiin koskevassa kohdassa on tullut todetuksi, seksuaalirikokset muodostavat haastavan ja erityisasiantuntemusta edellyttävän jutturyhmän yleisissä tuomioistuimissa. Lainsäädännön kokonaisvaltainen muuttaminen edellyttää siten perusteellisen uudistettua lainsäädäntöä koskevan koulutuksen järjestämistä tuomioistuimissa seksuaalirikoksia käsitteleville tuomareille. Muutoinkin tuomioistuimien koulutustarpeissa ja työnjakoon liittyvissä ratkaisuissa olisi otettava huomioon seksuaalirikosten käsittelemisen erityispiirteet varmistamalla riittävä koulutustarjonta sekä perehdytys tuomareille, jotka määrätään käsittelemään seksuaalirikostapauksia. Tällä näkökohdalla on keskeinen merkitys myös asianosaisten kannalta, joiden näkökulmasta tuomarin ammattitaitoinen ja sensitiivinen tapa käsitellä seksuaalirikoksia edesauttaa sitä, että etenkin asianomistajalle arkaluontoinen ja psyykkisesti kuormittava rikosasia voidaan käsitellä asiallisesti ja aiheuttamatta käsittelyllä tarpeetonta mielipahaa ja henkistä painetta.

Ojala Liisa
Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry